

ואילו מדברי רש"י והרמב"ם נראה שמפרשים דברי רב הונא כלפי עיקר דין דחיית שבת או טומאה בהקטרת אברים שניתתרו; לרבה אין מקטירים אברים ופדרים של חול בשבת, אף לא על מערכה קיימת [ומשמע ברמב"ם, אפילו משלה בהם האור כבר], ולרב חסדא מקטירים בשבת ואין מקטירים בטומאה (עפ"י חזו"א קכו, כט ועוד).

(ע"ב) 'שבת דהותרה היא בציבור... טומאה דדחיה היא בציבור...' משא ומתן בגדרי 'דחיה' ו'הותרה' בשבת ובטומאה – ע' תשב"ץ ח"ג לו (חדושי הנצי"ב להלן פא.); שער המלך ביאת מקדש ד, יד; מנחת חינוך רסד, ח שב, ט; שו"ת חתם סופר או"ח פה; דובב מישרים ח"ב לט; אבני נזר או"ח קנת, ט; חו"מ סה ד"ה ודע; קנה; חדושי הגר"ר בנגיס ח"א טז; אבי עזרי (חמישיאה) בכורים יא, יב.

*

'שבת דהותרה היא בציבור...'

'כ"י על ידי קרבן הציבור נעשים ישראל אחד. וזו היא בעצמה מצות שבת, רזא דאחד, כי בשבת הכל שלום – על כן בקרבן הציבור מקיים מצות שבת גם כן, ולכן לא דחיה אלא הותרה' (נאות הדשא ח"א עמ' קב – מבעל אבני נזר).

בס"ד, פרק חמישי; דף מז

'נטל את המחטה בימינו ואת הכף בשמאלו.' אף על פי שעבודה בשמאל פסולה ואף ההולכה 'עבודה' היא (וכדלהלן מט. מנחות ו כה. ורש"י) – כאן נוטל הכף בשמאל מפני שאי אפשר באופן אחר כמבואר בגמרא שעל כרחו ליטול מחתת הגחלים הכבדה והחמה בימין ואת הכף בשמאל (עפ"י תו"י מט. רמב"ם עיוהכ"פ ד, א. וכן הוא בירושלמי. והיינו מדלא אפשר מוכח שהתירה תורה שמאל בעבודה זו וכמו שאמרו במנחות שם ש'שמאל' הותר מכללו ביוהכ"פ. [וע' כס"מ שם. ותימה במה שצדד שהולכה בשמאל פסולה מדרבנן, שבגמרא שם מבואר דמדאורייתא הוא]). ומשמע שאילו היה אפשר, היה נצרך להוליך מן הדין הכף בימין והמחטה בשמאל. וטעם הדבר, כי הולכת המחטה אינה 'עבודה' מפני שהגחלים אינם אלא מכשירי קרבן וכהולכת העצים לקרבנות שאינה עבודה כהולכת הדם וכשרה בשמאל כדלעיל כו (עפ"י תו"י ט; מקדש דוד כד, ד).

לכאורה י"ל אף אם עבודה היא, מסתבר שעבודת הכף לחוד ועבודת מחתה לחוד ואין הולכת עבודה אחת, והואיל וסברא היא שהכף החשובה בימין והמחטה בשמאל כמו שאמרו בגמרא, א"כ על כרחך שלא נאמר ה"ר שמאל לעבודת הכף אלא לעבודת המחטה – רק בגלל שאי אפשר אחרת ע"כ לפרש כוונת התורה שהמחטה בימין וההתר נאמר בכף [ואם החליפם – פסל כמובא בירושלמי, והיינו מהטעם האמור שלא מצינו ה"ר שמאל אלא בעבודת הכף]. ובה מובן שהקשו בגמרא 'ציבא בארעא... ולא שאלו והלא עבודה בשמאל פסולה, כי מצד זה היה אפשר לתרץ דע"כ ליטול אחד מהם בשמאל ומצוותו בכך, רק משום הסברא שהכף טעונה ימין הקשו לפסול אם נוטלה בשמאל (ובתו"י ט פירש בענין אחר).

'נשקליה לקטורת בחופניו ונחתיה [למחטה] עלה וליעול...' כלומר יניח [כהן אחר או הוא עצמו] בשיניו. [ריטב"א] את המחטה על הקטורת שבחפניו וכך ייכנס (רבי אליקים).

לכאורה נראה שבפעולת החפינה אינו מסמיך שתי ידיו וקופצן זו על זו, אלא חופן בידי ומשארין פתוחות למעלה כעין ספינה וכד'. וזהו שהקשו, אפשר להניח המחנה על הקטורת שבידיו הפתוחות.

ואולם בספר חדושים ובאורים (בד"ה ולפי) כתב להוכיח מכמה מקומות שבחפינה מקרב ידיו זו לזו מלמטה ומלמעלה. ומשום כך הקשה (בד"ה נשקליה) על קושית הגמרא כאן, כיצד יכול ליתן מחתת גחלים על ידו והלא ייכוה. ותירץ שיניח עצם כלשהו תחת המחנה לבודד בינה ובין ידיו (ועל כרחנו לומר כן לפי מה שכתבו התוס' להלן מה. ד"ה או דילמא, שיכול היה לרפות ידיו שהקטורת תנוח על הרצפה והמחנה תשאר בידו).

וכתב להכריח פירושו כי לא אורח ארעא להניח המחנה על הקרבן. ועוד הלא ודאי ידבק מעט מן הקטורת למחנה ותחסר החפינה. אולם כאמור רבנו אליקים מפרש שמניח המחנה על הקטורת. ונראה שאין כאן חסרון דרך ארץ מאחר והמחנה גם היא צורך המצוה, מה גם שאין לו דרך אחרת להביאה. [וזכר לדברי, הבאת סכין שחיטה על הפסח – בפ"ו דפסחים], וכן נראה שאין הכרח שידבק דבר ממי.

ומה שכתב להכריח שידי סגורות כי אם הן פתוחות לא יתכן לשער מה נקרא 'טפופות' (ע' להלן מה), והרי אין לו יד נוספת למחוק בגודלו – נראה שמשערים כפי דעתו של רואה כשאר שיעורים שבתורה. ומה שהוכיח מזה שנסתפקו להלן 'חפן בזו ובזו וקרבן זו אצל זו מהו', ואם החפינה בפתחת ידים הלא אין שיעור חפינה כשחופן בכל אחת לחוד שהרי חסר מה שביניהם – נראה שלפי הצד שכשר לחפון בידים מרוחקות ולהסמיכן אחר כך, די בשיעור שתי ידים נפרדות ללא מה שביניהם.

ויש להעיר שמפירוש ר' אליקים הנ"ל אין הכרח שהחפינה היא באופן שידי פתוחות, כי יש לומר שמעשה החפינה היינו בסגירת הידים ושוב רשאי לפותחן כדי להניח המחנה על הקטורת, כי מסתבר שגם אם ננקוט נתפור על הרצפה מחפניו פסול (ע' להלן מה). וגם לפי מה שנוקטים עתה בגמרא שאין ליתן הקטורת בכף, אין צריך פעולת חפינה מתמשכת אלא כל שלא יצאה הקטורת מידי כשר.

אלא שיש להוכיח לכאורה שהידיים פתוחות ממה שאמרו שמלא חופניו של רבי ישמעאל בן קמחית היה ארבעת קבין, והוא כ-5 ליטר במדות ימינו – לשיטה הממעיטה, ולשיטת הצ"ח ודעימיה כ-9 ליטר. וכיצד יתכן נפח כזה בידים סגורות [ואף אם נפחית שתות, כי יש אומרים שארבעה קבין הללו – במדה מדברית (רבנו אליקים), עדיין קשה]. ובכל אופן יש לעיין לשיטה המגדילה, לפי מה שאמרו להלן מלא המחנה טפופות ולא גדושות. ודוחק לומר שהיו ידיו גדולות באופן לא טבעי כלל, כי אז לכאורה הוי בעל מום.

פעם אחת סיפר דברים עם ערבי אחד בשוק ונתזה צינורא מפיו על בגדיו ונכנס ישבב אחיו ושמש תחתיו. אף על פי שטומאת נכרי אינה אלא מדרבנן, אין די בטבילה כדי לעבוד אלא החמירו חכמים להצריך הערב משום שעשאו כזבים לכל דבריהם [וכן יש כמה טומאות דרבנן שהצריכו להן הערב שמש] (עפ"י תוס' חגיגה כא. זבחים צט. ר"ש טהרות א, ג פרה יא, ה).

– יש לעיין, למאן דאמר טומאה הותרה בציבור לגמרי [ואין מחזירים אחר טהורים אם נטמא הכהן כפי שמשמע לעיל ו:], ולמאן דאמר כל טומאות שאינן יוצאות מגופו הותרו בציבור ולא דוקא טומאת מת (ע' זבחים כב:) – מדוע נכנס אחר תחתיו?

וצריך לומר שנטמאו בגדיו ולא הוא ולא היו לו בגדים אחרים, הלכך אפשר שכשהוא טהור לא ניתנה טומאה לדחות, לשמש בבגדים טמאים – כאשר אפשר לעשות בכהן אחר בטהרה. [משא"כ כשהוא עצמו טמא, גם אם נטמאו בגדיו אין מחזירים אחר כהן טהור שהרי כל טמא מת מטמא בגדיו ואעפ"כ אין מחזירים אחר טהור]. וצריך עיון.

ואם ננקוט שאין הכהן מקריב את אילו בטומאה, יש לפרש שאחיו נכנס להקריב אילו (עפ"י חזון איש קכו, יג).

ע"ע: מנחת ברוך קז, ב; אבני נזר חו"מ קמב ד"ה ואין.

ויש מן הראשונים שכתב ששונה כהן גדול ביום הכפורים שאפילו למאן דאמר טומאה הותרה בציבור, אם נטמא הכהן משמש אחר תחתיו (תורא"ש לעיל ו: בשם רבינו יהודה). ויש מחלקים בין טומאת מת לטומאה היוצאת מן הגוף (ע' בלשון תורא"ש שם: 'ולי נראה שאם נטמא בטומאת מת משמש ביוהכ"פ...').

'...ונכנס ישבב אחיו ושמש תחתיו... ושוב אמרו עליו... ונכנס יוסף אחיו... ולא נכנס ישבב שוב – יש לומר שמת. או משום חולשת דעתו של הכהן-גדול כשרואה שזה קבוע לשמש, משום כך מתקינים אחר (תורי"ד. ע"ע תוס' ישנים; חדושי אגדות מהרש"א; חדושים ובאורים).

זכך היתה מדתה... אי נמי שלא יחסר ושללא יותיר'. מדברי רבנו אליקים (במשנה ולהלן מט סע"א. ואפשר שכן מפרש רש"י) מבואר שמידת הכף היתה מותאמת למלא חפניו של הכהן, לא פחות ולא יותר. ואולם התוס' כתבו שעדיף לעשות כף גדולה כדי שלא יתפור החוצה כשמערה מחפניו לתוכה. והם פרשו 'כך היתה מדתה – של הקטורת [לא של הכף], מלא חפניו בדיוק, שלא יחסר ושללא יותיר' (וע"ע בחדושים ובאורים).

(ע"ב) 'מקטיר קומץ לחודיה תחלה והדר בין הבינים'. ואף אם בין הבינים בכלל הקומץ, הלא שנינו (במנחות כו) הקטיר קומצה פעמים כשרה (תורי"ד).

מכאן הוכיח בחזון איש (מנחות כט, כא) שאף על פי שמקטיר בנפרד כמות הפחותה מכזית [כמו בין הבינים], והלא אין הקטרה פחות מכזית – כשר, הואיל ומקטיר בפעם אחת כזית, מצטרפים הפירוים לאותו כזית. וזה דלא כמו שכתב בספר לקוטי הלכות. ולדבריו צריך לדחוק שסוגיתנו הולכת בשיטת רבי יוחנן, שהוא בעל המימרא, הסובר (במנחות כו.) שאין צריך כזית. ע"ש.

ולפי"ד החזו"א יש לשמוע שאפילו אם הקטיר הפירוים תחילה ואח"כ הכזית – נחשבת הקטרת הפירוים הקטרה, שהרי לא חששו בגמרא אלא משום דילמא בין הבינים שיריים נינהו והו"ל שיריים שחסרו בין קמיצה להקטרה, הא אם קומץ הם נחא הגם שאין בהם כזית.

'מקטיר קומץ לחודיה תחלה והדר בין הבינים, דאי אמרת בין הבינים ברישא דילמא שיריים נינהו והוו להו שיריים שחסרו בין קמיצה [להקטרה]...' – ואינו מקטיר הקומץ עם בין הבינים בבת אחת – כי הלא מעט מהשיריים נשרף ונחסר קודם שהונח הקומץ על העצים, נמצא שחסרו קודם הקטרה. ואפילו אם ההקטרה והחסרון באים בבת אחת אפשר שהשיריים אסורים. גם אפשר שבבת-אחת אסור משום 'כל שממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו'. ובלאו הכי יש לומר שחוששים שמא יפלו בין הבינים קודם, כי פעמים החלקים מתפורים זה מזה (עפ"י חזון איש מנחות כב, יז).

'בעי רב פפא, בין הבינים של מלא חפניו מהו...'. הספק לא נפשט. לכאורה נראה כשם שלענין קמיצה הצריכו כהנים שמנים כדי להסתלק מן הספק, כך הדין לענין מינוי כהנים גדולים, כדי שלא תיכנס הקטורת בין האצבעות. אך לא נזכר דין זה בשום מקום. והרמב"ם השמיט כל ענין זה, הן לענין חפינה הן לענין קמיצה. וצריך עיון (עפ"י הגהות ריעב"ץ; זבח תודה. וע"ע במאירי, הר צבי; מקדש דוד כד, ד). ויש מי שכתב שספק זה אינו אלא לדעת רבי יהושע בן עזזאה, אבל חכמים חולקים ומכשירים קמיצה או חפינה בכל אופן שירצה הכהן, בהידוק אצבעות או בהרפייתן, וכל הנכנס בין הבינים בכלל הקומץ הוא (עפ"י מרומי שדה, ע"ש).

– נראה ש'בין הביניים' היינו מקום שהאצבעות נוגעות זו בזו ואין אדם חפץ שייכנס משהו ביניהם, והוא מכניס ידיו לקמיצה או לחפינה כשאצבעותיו מהודקות זו לזו, אלא שלפעמים על כרחו חודר גם לשם מעט קטורת או קמה – ולכן אין זה נחשב 'לקיחה', כי נדבק שם נגד רצונו בצדי האצבעות, וכמו שהנדבק מבחורץ אין נחשב 'לקיחה' (חדושים ובאורים).

וע"ע בשו"ת משיב דבר (ח"א ז) שהוכיח מכאן על נטילה ללא כוונה בכל מקום שאינה נחשבת 'לקיחה'. ואולם יש מי שפירש דברי רש"י משום חסרון כוונה [ולעולם נחשבת 'לקיחה' אף בלי כוונה], שהואיל ואמרה תורה 'ולקח' הרי זו כשאר עשיות שבתורה הצריכות כוונה. עפ"י הר צבי. וע"ע בתוס' להלן מט. ד"ה בעי.

ככתבם וכלשונם'

'אמרו עליו על רבי ישמעאל בן קמחית, פעם אחת סיפר דברים עם ערבי אחד בשוק...' –
'... הנה איתא באבות דרבי נתן (יב) שאם אהרן ראה שאדם עבר עבירה, היה מקרב אליו והיה אותו האיש אומר אוי לי, אילו היה אהרן יודע מה שעשיתי לא היה מדבר עמי, ועשה תשובה... ובמה שאמרנו יש לפרש דברי הש"ס יומא, אמרו עליו על רבי ישמעאל בן קמחית... ומשמע שם שהיה ביום הכפורים. ועוד מעשה כזה. ותימא, איך ביום הכפורים אחר שבעת ימי הפרישה יצא מבית המקדש לדבר עם גוי. ותמיד הייתי מסביר לי שהיה בעת ששלטו האומות על ישראל. וגם זה דוחק גדול. ולהנ"ל יש לפרש בפשיטות דידוע דיתרון האור מן החושך, דכשרואין שיש במציאות חושך – ניכרת מעלת האור, והנה הכהן-גדול היה צריך להראות מעלת ישראל ולאהבם לפני אבינו שבשמים, על כן עשה מעשה זה לצאת ולדבר עם הגוי, ובודאי השיג גיאות מאד מזה שכהן גדול היום הזה ידבר עמו – בזה הראה לפני המקום מעלת ישראל שאם אהרן הכהן היה מדבר עם אחד היה עוד ממעט עצמו כנ"ל ונשבר לבו בקרבו. ואם כן ראויים ישראל לברכה ולחיים טובים ולכל השפעות טובות (שם משמואל סוכות תרע"ג).

המהרש"א הביא מהירושלמי שהיה זה בערב יום הכפורים כי אין נראה שהלך כהן גדול בשוק ביוהכ"פ (וע"ע במובא לעיל יג אודות יציאת הכה"ג מלשכתו בשבעת ימי פרישה). ואולם מהר"ץ חיות פירש כוונת הירושלמי אחרת, ע"ש.

'מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי' –

'כיסוי הראש בפני בעלה – אינה צריכה. דהאיסור פרועת ראש הוא רק בשוק. ואפילו בשעת נידותה ליכא שום איסור בביתה בפני בעלה ובניה. והידור איכא אפילו לעשות כקמחית אבל לא שמענו שאיכא צנועות כאלו ואפילו בדורות הקודמים. ובזמן התנאים לא היו נשותיהן נוהגות כן אלא יחידות כקמחית (אגרות משה או"ח ח"ה לו,יב).

[מסופר שאמו של החזון-איש היתה נוהגת כמעשה קמחית, וכששאלוה במה זכתה לזרע קודש כזה השיבה שבשעת חפיפת הראש היו שתי נשים עומדות סביבה ובידיהן סדין, כדי שלא יראו קורות ביתה שערות ראשה. כן סיפר בנה הגר"מ קרליץ להחפץ-חיים (כמובא בספר פאר הדור ח"א עמ' סד, ועוד). ויש להעיר מדברי התו"י כאן ש'מעולם לא ראו' היינו בשעה שהיתה יכולה לכסות. וע"ע בפרוש רבנו אליקים שלפי מה שהשיבוה חכמים אין הדבר תלוי במעשה זה אלא מול בעלמא. וע"ע: שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, טו תשל"ב כז תשל"ג].